

De parkieten zingen dat het een lust is. Ik heb er inmiddels meer dan veertig. Als het licht wordt om vijf uur 's morgens beginnen ze te kletsen en dat gaat door tot het invallen van de avond om half zes. Als ik daarna bij de volière een licht aan doe, dan begint het weer. Je kunt niets horen via de telefoon als je op vijf meter afstand staat door hun gekwebbel, maar het is leuk lawaai dat vrolijk stemt. In deze vogeltjes zie je precies de wetten van de augustijner monnik uit Brno, George Mendel, terug: geen gladde, gerimpelde, groene en gele erwten dus maar gele, blauwe, witte en groene vogeltjes. Geloof en nadenken kunnen zeer goed samengaan, leer ik dagelijks als ik naar al dat beweeg kijk.

Brazilië is ziek

Iedereen weet op het moment van de problemen die Brazilië heeft met enkele gevaarlijke virus ziektes: chikungunya, zika en dengue of knokkelkoorts. Het zijn gerelateerde ziekten. De verschijnselen variëren van hoofdpijn, gewrichtspijnen, opgezwollen ledematen, koorts, jeuk en spierpijn. De zwakkeren in de samenleving zijn het meest kwetsbaar en kunnen overlijden. Hier in de Cariri-streek zijn het m.n. ouderen maar ook een meisje van 17 met hartproblemen en een jongetje van vijf dat opeens ernstig ziek werd. Gevallen van microcefalie zijn er eveneens en onder zwangere vrouwen bestaat er een grote angst. Alle drie de virussen worden overgedragen door een mug, die overal en in grote getale voorkomt. Het bestrijden van dat insect heeft prioriteit onder de slogan "een groot land moet een klein insect kunnen overwinnen". Zelf had ik zika, die zich uitte in spierpijnen, maar dat was binnen een week opgelost en ik kon gewoon met mijn activiteiten door blijven gaan.

Dit land met zijn onbegrensde rijkdommen is evenwel ook op andere wijze ziek. Twee maanden geleden werd hier voor de zevende keer de bank opgeblazen. De Cariri streek telt een dertig gemeenten en het grootste deel zit zonder bank door dezelfde oorzaak. Als de schade hersteld is, wat maanden duurt, dan volgt er een nieuwe aanval. Ook het postkantoor waar je wel wat kon regelen is de lucht in gegaan. Het kan niet anders dan dat er hoge pieten bij deze lukratieve overvallen betrokken zijn. Corrupte politie en advocaten zonder geweten maken de cirkel rond. We kunnen niet veel doen en als je teveel klaagt word je er wel fijntjes op gewezen dat je beter je mond kunt houden. Ik vergelijk het met de jaren 1880 tot 1940 toen onze streken geteisterd werden door het geweld van de "cangaceiros", benden van mannen die aan de rand van de samenleving stonden zonder werk, zonder gezin, zonder vooruitzichten, en die hun energie in een avontuurlijk leven omzetten waarbij de gevestigde orde onder vuur werd genomen. Tegenwoordig zijn de leefomstandigheden zeer verbeterd maar de positie van jonge mannen blijft moeilijk: zij studeren veel minder dan de meisjes, we beleven het vijfde jaar droogte en ze staan bloot aan agressieve reclame campagnes die aanzetten tot een ongebreidelde consumptie.

En dan natuurlijk de politieke corruptie. Het belangrijkste staatsbedrijf Petrobras, dat verantwoordelijk is o.a. voor de oliewinning, raakte verwickeld in het grootste corruptieschandaal uit de Braziliaanse geschiedenis. Vele politici zijn erbij betrokken. De oud president Lula, oprichter van de arbeiderspartij, die een veel socialere visie op de samenleving heeft dan we tot nog toe zagen in de politiek, zit er flink in. Al zijn luitenanten nog meer. Zijn opvolgster Dilma geloof ik niet. En dan natuurlijk politici van andere partijen. Je vraagt je af wie er nog vrijuit gaat. Zonder enige twijfel heeft de afzetting van Dilma te maken met het feit dat ze het spelletje niet mee wilde spelen en ook met haar arrogantie en onvermogen om te dialogeren. Het woord "coup" dat voor haar afzetting wordt gebruikt, ligt niet ver bezijden de waarheid. We worden nu geregeerd door mensen die allemaal "met hun staart vast zitten" en daardoor in handen zijn van een paar lui die aan de macht zijn. Het is onmogelijk om met ernst naar dat hele spel te kijken. De advocaten spinnen er dik garen bij. Het is een situatie van een simpele "bananenrepubliek". Moet natuurlijk bedacht worden dat de corruptie niet enkel boven zit. Je ziet het nu alweer bij de lokale verkiezingen hoe mensen hun stem verkopen. Daar is eigenlijk niets aan te doen. Hoe ga je aan een arme zeggen dat hij dit kansje om voor niks een duit te verdienen aan zijn neus voorbij moet laten gaan?

Daarnaast denk ik dat wij als katholieke kerk eveneens bescheiden moeten zijn en zeker niet te hard van de toren moeten blazen. De toestanden in het Vaticaan met de ambtenarij, de carrierezucht, de corruptie en allerlei sex schandalen doen me vaak denken dat het daar een evengrote maffia is. Je wilt je niet voorstellen wat de paus daar moet aanpakken. In het klein komen dezelfde zaken terug op bisdommelijk niveau en in het seminarie. Het lijkt erop dat we in een tijd leven waarin wederom de gelovigen het voortouw moeten nemen en misstanden moedig en zonder verhullingen aan moeten klagen. Mijn jonge collega, mijn opvolger als vice rector

op het seminarie twijfelt aan zijn keuze. Hij gaat door maar ik ben bezorgd en vraag me af hoe lang hij het zal volhouden. Je begint altijd met veel idealisme en dat wordt door deze zaken wel erg beproefd.

Een laatste ziektesymptoom, kenmerkend voor ons ariede gebied, is de droogte. Voor het vijfde jaar regent het veel te weinig. Het leven op het platteland is bijna lam komen liggen. Geen akkers met mais, bonen en meloenen, geen dikke en gezonde koeien, magere geiten en geharde ezels die alles wat maar enigszins eetbaar is opvreten, het grote stuwmeer van Boqueirão dat Campina Grande en andere kleinere steden van water voorziet bijna droog, het projekt om water af te leiden uit de São Francisco rivier vastgelopen. Jongeren willen niets meer met het platteland. Ouderen worden overeind gehouden door regeringssteun. Slechts kleine groepen weten zich te handhaven met leerbewerking, werkplaatsen of het vervaardigen van kleren. Geen gezonde situatie en daar kan alleen regen een verandering in brengen. Daarop moeten we wachten tot februari.

Bodocongo

Plattelandspastors zoals ik moeten hun vrije uren een goede invulling geven als je niet aan de alcohol wil raken, een gezin stichten of obesitas op je hals halen, om maar wat uitgangen te noemen. Ik heb me altijd goed kunnen uitleven in de studie van het eerste boek wat O.L. Heer schreef: dat is de schepping. Hier in de streken van Cabaceiras heb ik een nieuwe pagina kunnen opslaan en daarmee mijn zicht op de hele Cariristreek kunnen vergroten. Het is een soort verslaving waar ik anderen ook in meesleep.

De parochie Cabaceiras omvatte vroeger een veel groter gebied en daar heb ik documentair toegang toe via de doopboeken die vanaf 1835 zijn bijgehouden. Zo stuitte ik vaak op de naam Bodocongo, welke ik enkel kende als de naam van een wijk van Campina Grande waar het klooster en de technische school van de redemptoristen liggen. Hier ontdekte ik dat het ook de naam van een riviertje is, waar ik wekelijks overheen rijd op mijn reis naar het seminarie in Campina Grande. Niemand kende de betekenis of de oorsprong van de naam, al waren er verschillende pogingen gedaan. Dan treedt bij mij iets in werking als wat bij anderen te maken heeft met denksporten (waar ik helemaal niet van houd). Door de jaren heen kwam ik erachter dat de Cariri indianen die hier leefden hun eigen taal hadden, of liever hun eigen talen-dialekten. Er moeten rond 1500 meer dan duizend indianentalen bestaan hebben. Daar kwam dan het portugees nog bij en natuurlijk de diverse afrikaanse talen, die gesproken werden door de slaven die vanuit Afrika werden aangevoerd. Dat moet een mengelmoes van talen zijn geweest. Om hier te kunnen leven moest je polyglot zijn. Deze ontdekking was een eerste belangrijke stap. Vervolgens moest ik het woord bodocongo aan een taal zoeken te relateren. Ik probeerde het linksom en rechtsom maar kon er geen bevredigend antwoord op krijgen. Toen kwam een oom van opa Calon in gedachten. Die had zijn leven lang als scheutist gewerkt in de Congo. Congo! Bodo-Congo. Congo is een gebied in Afrika, doorsneden door de gelijknamige rivier. Het zou iets als jager betekenen, maar het zou allereerst een referentie kunnen zijn aan de streek waar slaven vandaan kwamen, die hier in Brazilië in grote getalen werden ingevoerd. De helft van het woord bodocongo had zo een betekenis gekregen. Bleef over “bodo”. Dat was geen Tupi-guarani, de officiële indianentaal van Brazilië. Zou het een Cariritaal kunnen zijn? Daar moest op gegoogled worden. En wat vind ik? In 1697 schreef de Jezuiet Luis Mamiani een grammatica van de taal Cariri-kipea. Enkele jaren later doet de Capucijn Bernardo de Nantes hetzelfde m.b.t. de taal Cariri-dzubucua. Deze twee talen zijn gelijkend zoals het portugees en het spaans. De italiaanse en franse missionaris waren voor hetzelfde probleem gesteld als alle missionarissen: als je het evangelie wilt verkondigen dan moet je de taal leren van de mensen onder wie je je gaat begeven. Het was in die tijd zelfs een eis van de Propaganda Fide, het Romeinse instituut dat de missionering regelde. Je kreeg zes maanden tijd om de taal te leren. Als dat niet lukte nog eens zes maanden. Als het resultaat dan nog te mager was, werd je terug naar huis gestuurd. De beide missionarissen hadden niet enkel de taal geleerd maar die ook vastgelegd via grammatica en syntaxis met bescheiden woordenlijsten! Hoe kon ik aan deze boeken komen? Via Ludo en Christien kreeg ik het eerste in handen en via een proefschrift een studie van het tweede. Ik kwam in geen van beide het woord “bodo” tegen. Wel het woord “dzu” een kernwoord in de Cariritalen dat water betekent. “Do” zou een genitief aangeven zodat ik zou uitkomen bij iets als “van water”. Via internet keek ik naar de namen van gemeentes in Brazilië waarin het woord “bodo” voorkomt en telkens hadden die namen met water te maken. Het woord dat ik wel tegenkwam in de grammaticas was “congo” en dat betekende “verbranden”. Ooit werkte ik in Ethiopië en dit woord is terug te voeren op het Grieks en betekent “verbrand gelaat”. Congo zou dus in de Cariritalen ook een aanduiding kunnen zijn voor de huidskleur van mensen... van de slaven dus, die uit het zwarte continent kwamen. De Cariri-indianen hadden gewoon het woord congo overgenomen om er mensen uit Afrika mee aan te duiden. Als je dit alles samen neemt dan is de conclusie: Bodocongo betekent zoiets als “wateren waar afrikanen wonen”, weggelopen slaven hoogstwaarschijnlijk zoals de marrons in Suriname. Die overtuiging werd gesterkt omdat ik in deze parochie ook gehuchten aantrof met de naam Santana, de heilige Ana, een populaire heilige onder de

slaven. Daarnaast ontdekte ik de twee gehuchten Luango e Dovondongo, namen die verwijzen naar kleine koninkrijken ten zuiden en ten noorden van Congo. Het riviertje kreeg de naam van de plek waar de slaven gewoond hebben. Ik was terug in Afrika! En deze ontdekking was nog maar het begin! Maar daarover zal ik jullie een volgende keer vertellen.

Aan dit verhaal zat nog een staartje. Het gebergte waar de Bodocongo langs stroomt heet Bodopita. Pita stond wel in de dictionaire van de missionarissen. “Pi” betekent verblijven en “pita” is hangmat. Bodopita werd zo: plaats waar indianen wonen. Twee vliegen in een klap en weer een stukje duidelijkheid over hoe het hier allemaal in elkaar steekt. Voer voor heel wat preken tot nu toe.

Ibiapina

Vorige week kreeg ik van die trouwe schrijfster Annie Holland een kaart met daarop de kerk van Aardenburg. Mijn overgrootmoeder ging naast die kerk wonen nadat ze het grote landbouwbedrijf in Ede, “op de klei” zoals mijn oma, haar dochter, er altijd fijntjes aan toevoegde (niet “op het zand” dus), had verkocht. Ze was de laatste jaren blind en vulde haar dagen met het bidden van de rozenkrans, het katholieke gebed dat ons verbindt met de moeder van onze zaligmaker. De Aardenburgse kerk stond onder haar patroonschap. Ik kon niet nalaten tijdens de preken aan het einde van de meimaand hierover te vertellen en evenmin de verleiding weerstaan om het wat beeldender te maken. Ik vertelde dat mijn moeder als ze met mijn oma haar oma ging bezoeken ook altijd naar de kerk te Aardenburg ging om bij het Mariabeeld een kaarsje aan te steken. Kinderen zien alles en ze vroeg dan “Mama, wat heeft Maria toch in haar hand”. Oma antwoordde “een inktpot en een ganzenveer”. Vroeg ze weer “Waarom”. “Om te schrijven”. “En wat schreef ze dan?”. Dan vertelde oma het verhaal. “Heel lang geleden, meer dan zeshonderd jaar, werd er in Gent een moord gepleegd. Men nam een arme jonge schaapherder gevangen (een beroep waar oma ook niet veel van moest hebben trouwens) en hij werd veroordeeld tot dood aan de galg, hoezeer hij ook ontkende en zijn onschuld beled. Aan de vooravond van de strafvoltrekking gaat de priester hem de biecht afnemen. Opnieuw bekent de jongen zijn onschuld en de priester raakt ervan overtuigd. Hij raadt hem aan te bidden tot Maria van Aardenburg. De jongen pakt zijn rozenkrans en bidt en bidt, totdat hij in slaap valt. In zijn droom ziet hij Maria. Ze heeft een inktpot in haar hand en schrijft met een ganzenveer op een stuk perkament. Na dat opgerold te hebben zegt ze aan de jongen dat hij het aan de rechter moet laten zien. Als hij wakker wordt ziet hij tot zijn grote verbazing de rol perkament naast zijn brits. De soldaten komen hem tijdens het ochtendgloren ophalen en brengen hem naar de markt, waar de rechter hem opwacht. De schaapherder overhandigt het perkament. De rechter rolt het uit en leest. Dan kijkt hij de soldaten aan en beveelt de schaapherder op staande voet vrij te laten. Nooit onthulde hij wat hij gelezen had”. Maria schreef en haar schrift deed een naamloze leven.

De doopboeken die ik hier tot mijn beschikking heb zijn tot het begin van de vorige eeuw ook met de ganzenveer en inktpot geschreven en onder de hoede van de Onbevleete Ontvangen Moeder Gods, de patroonheilige van de hoofdkerk sedert 1720 ongeveer. Ontelbare namen uit vervlogen tijden vullen pagina na pagina. Overal werd er gedoopt, op fazendas, in kleine partikuliere oratoria, onder bomen, in kapellen, in huizen. De pastoors dienden het sacrament toe maar ook anderen die slechts tijdelijk in de parochie waren. Onder hen bleek de priester José Antonio Maria Pereira Ibiapina, wiens beenderen vorige week werden opgegraven en naar het Vatikan getransporteerd in verband met zijn proces van zalig verklaring. Een sertanejo heilig? Daar word je stil van.

Wie was die Ibiapina? Hij leefde van 1806 tot 1883. Werd geboren in de staat Ceará, had als jonge man verlangen om priester te worden maar verloor zijn ouders al vroeg en besloot rechten te gaan studeren in Olinda-Recife. Was een briljante student en werd meteen na zijn afstuderen benoemd aan zijn alma mater. Maar werd ook verkozen tot gedeputeerde en al snel daarnaast nog benoemd tot rechter en politiechef. De politiek en de universiteit verliet hij om zich volledig te gaan wijden aan de advocatuur, waarin hij zich eveneens onderscheidde. Ook daar kon hij uiteindelijk geen bevrediging vinden en op 45 jarige leeftijd stopt hij en begint een retraite die drie jaar zal duren. De bisschop hoort over zijn geval en nodigt hem uit voor de wijding. Ibiapina accepteert onder voorwaarde dat hij geen theologie meer moet studeren. Dat wordt aanvaard; de bisschop kon immers niet elke dag zo een prijs binnen slepen. Binnen een maand is hij gewijd en wordt hij benoemd tot vicaris-generaal van het toen enorm uitgestrekte diocees Olinda-Recife. Het jaar daarop krijgt hij een benoeming voor het seminarie dat opnieuw opgericht moet worden. Eén jaar begeleidt hij dit proces om het jaar daarop met het onderwijs te beginnen. In dat overgangsjaar zonder lessen bezoekt hij de parochie van Cabaceiras, waarschijnlijk via een studievriend die hier vandaan kwam en die in deze streken pastoor was. Hij preekt een missie, beter gezegd, een “volksmissie” geen “heidenmissie”. Gedurende tien dagen wordt het geestelijk leven van de bevolking in een parochie “opgeschuud”. De meest gebruikte methode was de mensen

eerst de hel te laten zien en daarna de wijze waarop je daaraan kon ontsnappen. “Pastoraat van de angst” zal later een bekende franse geleerde zeggen. Opnieuw komt hij in contact met de door droogte geteisterde arme bevolking. Was het een soort stage? In het volgende jaar trekt een decimerende epidemie door het binnenland: de cholera doodt tien procent van de bevolking en de gestorvenen kunnen niet meer met waardigheid begraven worden. Ibiapina doet een beroep op zijn bisschop om de bevolking te gaan helpen als een oudtestamentische Tobit. Niet zonder pijn in het hart moet zijn superieur die toestemming hebben gegeven. Eind 1855 op het feest van Maria Onbevleete Ontvangenis voegt hij aan zijn naam de naam van de moeder Gods toe. Dan vertrekt hij, een “peregrino ad Deum”. Hij is niet bang voor lange tochten te voet of te paard. In 1856 komt hij langs mijn oude parochie, waar hij een kerkhofje zegent voor een meisje dat aan de cholera overleden is. Hij geeft het de naam “Soledade” (eenzaamheid), nu een gemeente met vijftien duizend inwoners. Steeds verder gaat zijn reis: preken, bidden, mensen de biecht afnemen en kerkhoven aanleggen. Na een jaar verkennen zoekt hij een plaats om langer te verblijven. Hij kiest Gravata, in die tijd tot mijn huidige parochie behorend. Zijn ongetrouwde zus komt over en ze betrekken een huisje dat al snel een centrum wordt voor assistentie en verzorging van zieken. Een kerk moet gebouwd. In de omstreken wordt een beroep om hem gedaan. Zijn welsprekendheid dringt zelfs bij de meest sceptici en verharde zielen binnen. Hij krijgt de mensen mee zodat het spreekwoord ging zeggen: “zelfs uit stenen komen giften los”. Na vijf jaar werken, is er een periode van diepere reflectie, een soort “galilese crisis” die je ook in de evangelies tegen komt. Hij ziet dat de grootste slachtoffers van de cholera en de periodieke droogtes de vrouwen en meisjes zijn en besluit om “casas de caridade” (huizen van caritas) te stichten voor opvang van meisjes vooral en vondelingen. De huizen worden gerund door vrouwen die zich geheel aan deze dienst wijden. De kinderen blijven in deze huizen tot ze trouwen en krijgen een opleiding die daarop gericht is: lezen, schrijven, koken, naaien, borduren, hoeden maken, tuinbouw, gebed etc... Nog nooit was er in Brazilië zoiets vertoond: caritas vanuit de eigen bodem en niet vanuit Europese modellen. Uiteindelijk werden er twee en twintig van deze huizen gesticht in vijf staten. Een werk van een gigant: bouwen, organiseren, spiritualiteit, contacten, bezoeken etc. Behalve de huizen voor de meisjes kregen de missies die Ibiapina preekte altijd nog een praktisch aspect vanuit een lokale behoefte. Gedurende de tien dagen dat ze duurden werden wegen aangelegd, waterputten gegraven, kerken gebouwd, stuwmeren gemaakt. Hij trok en ploeterde twintig jaren. Toen raakte hij verlamd in zijn benen. Geen getrek meer, maar nu “stabilitas loci” in een van de door hem gestichte huizen in Santa Fé, hier in Paraíba waar steeds het centrum van zijn activiteiten had gelegen. Acht jaar nog begeleidt hij zijn levenswerk via brieven en uitzending van medewerkers, dan sterft hij tijdens een visioen van de Heilige Maagd.

Hier in Cabaceiras preekte hij minstens vier keer een missie. Naast de kerk bouwde hij een huis van de Caritas en hij legde het nieuwe kerkhof aan. Ik ging in Cabaceiras werken vanwege zijn aanwezigheid in dit dorpje en omstreken. Wie schetst mijn verbazing te ontdekken dat hij totaal onbekend was. Niemand had ooit van hem gehoord. Het huis van de Caritas is nu voor een deel een kantoor, voor de rest staat het leeg, in handen van een oude dame. Als ik ooit missionaris ben geworden dan is het vanuit de ervaring in Ethiopie waar de lazaristen in de geest van Vincentius werkten: niet teveel praten, maar vooral doen. Daar heb ik hier nu een zeer interessante opdracht aan vanuit de vergeten aanwezigheid van Ibiapina hier.

Ter gelegenheid van zijn overlijdensdag op 19 februari heb ik, in de katholieke traditie hier, een driedaags feest georganiseerd. We zijn naar zijn graf geweest, een busreis van vier uur, we hebben 12 kilometer over het pad gelopen dat hij liep als hij naar Cabaceiras kwam (in het donker met op het eind een maaltijd) en ik heb alle door jullie gefinancierde sociale werken die opgestart zijn, op laten treden: groepen van leerlingen van de gitaarlessen, leerlingen die elektronisch orgel studeren, de filharmonie en de vijf ballet groepen. Op de laatste dag werd de prijs “Padre Ibiapina” uitgereikt aan de beste vier studenten van de parochie en werden door een jury uit 27 koren en zanggroepen, die de parochie rijk is, de beste drie gekozen. Inmiddels zijn ook de eerste studenten geselecteerd die met een studiebeurs van jullie gaan studeren. Het is in de trant van de paus: we kunnen niet in de sacristie blijven tegenover de grote maatschappelijke problemen die we hier zien m.n. drugs, geweld en droogte.

Ibiapina verliet Olinda-Recife voor de uitdagingen van het platteland en zijn bevolking. Hij pakte die vanuit spirituele en praktische inzichten aan. Een prachtig voorbeeld en wat mij betreft mag hij heilig worden zelfs als ikzelf twee wonderen moet verzinnen. Um abraço.

Jan J. Rietveld